

Røsnæs-tur

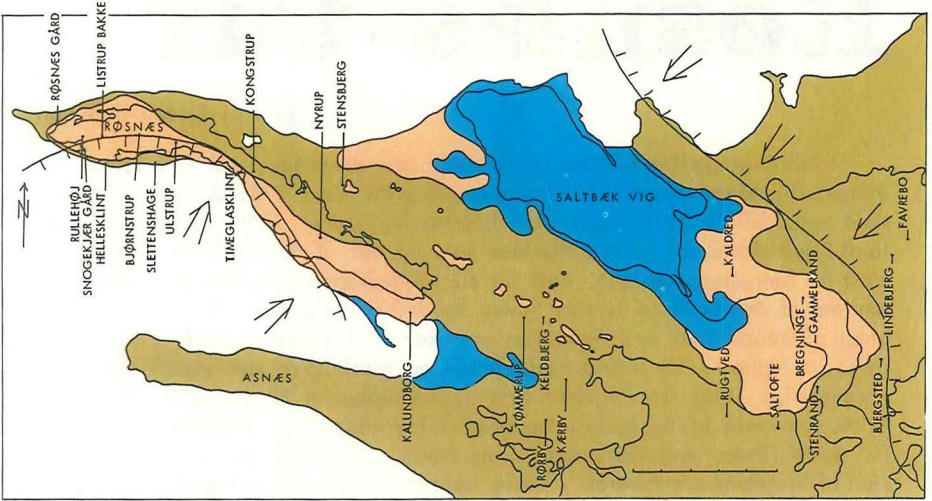
af Kaj Strand Petersen

I Nordvestsjælland findes storformede israndsområder. Et kan følges fra Bjergsted bakker nordpå over Odsherred-buerne (Varv 1966, 3), som en markant opholdslinie for ismasser der tilførtes fra sydøst. Disse dækkede Sjælland i den sidste del af Würmistiden som en del af det Baltiske isfremstød. Vest for Bjergsted området, helt ud til højdedragene på Røsnæshalvøen har den del af den Baltiske is, som havde skudt sig op gennem Storebælt, sat sit præg på landskabet ved dannelser som kendes fra israndszoner, hvor bevægelsen er ophørt. De uforstyrrede sand- og grusbakker, som man finder i et nordvestligt strøg fra Rugtved over Tømmerupbanke til Stensbjerg, kan opfattes som dele af en hedeslette afsat i lavninger i en dødmasse. Overfor dette finder man Røsnæsbuen som bærer vidnesbyrd om et senere fremstød af Storebæltgletscheren. Dette højdeområde kan over grundene i Storebælt sættes i forbindelse med de randmoræner, man finder på Fyn ned over Hindsholm fortsættende i Munkebobakker. Smeltevandsstrømme fra det centrale Sjælland har, hindret i at løbe mod vest af ismasserne i Storebælt, fundet deres udløb mod nordvest mellem Bjergsted og Saltofte. De afsatte sedimenterne i Bregninge hedeslette.

Bakkelandet nordøst for Bjergsted er et uregelmæssigt, toppet morænelerterræn, hvorpå ligger dødisbetingede issøaflejringer, som Lindebjerg ved Favrebo teglværk. Dets afgrænsning mod vest, ud mod hedesletten, er paralleltløbende grusrygge, der markerer isfrontens beliggenhed. Hedeslettens smeltevandskegle har sit toppunkt lige nordvest for Bjergsted bakker, hvor jordarbejder til motorvejen over Jyderup til Kalundborg nu finder sted. Smeltevandsstrømmene har udvasket og delvis dækket morænelersmateriale af en ældre israndslinie. Denne markeredes engang af de mange jordfaste blokke i området ved Stenrand, men ses nu bedst i A/S Hotaco's grusgrav ved Gammelrand på østbredden af Bregninge å. Her findes, i væggene mod sydøst, en morænegrusbænk med op til tons-tunge blokke samt smører

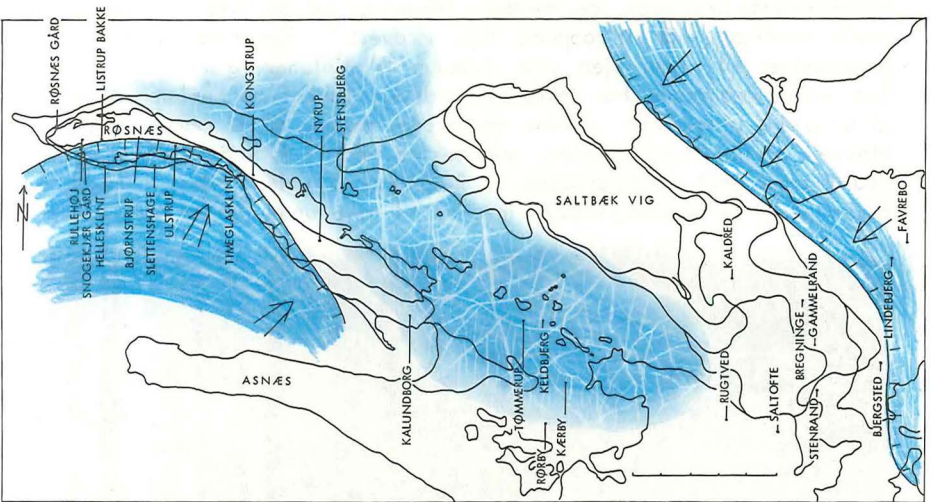

Blokke fra morænegruset i Gammelrand grusgravs sydøstlige del markerer israndens forløb.

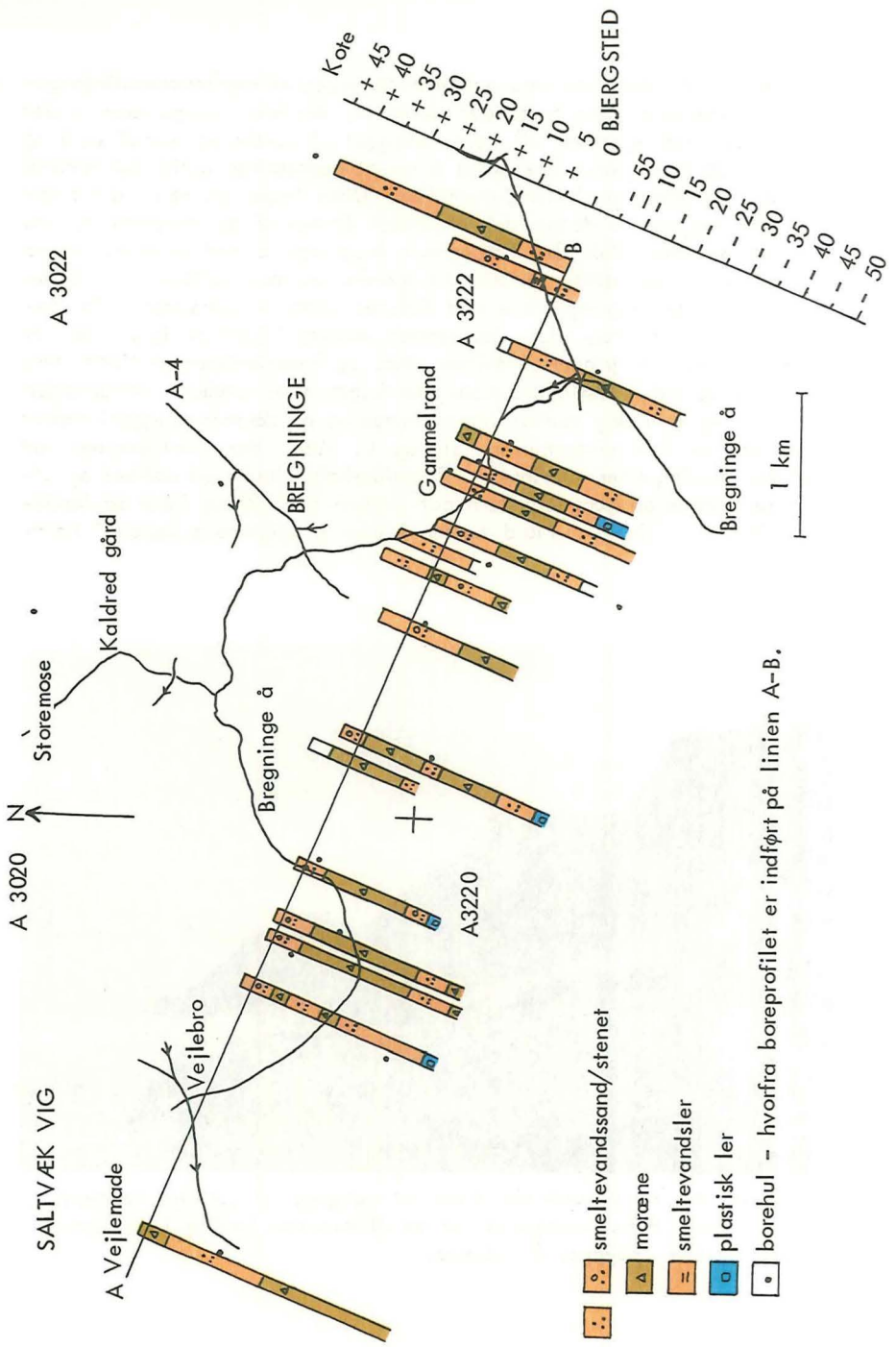

- lagdelt sand og grus
- stenalderhavets aflejringer
- moræne

GEOLOGISK KORT OVER RØSNÆS-OMRÅDET

ISRANDE OG MELLEMLIGGENDE DØDIS I RØSNÆS-OMRÅDET

borehul - hvorfra boreprofilen er indført på linien A-B.

af plastisk ler, væggene mod nordvest opbygges af smeltevandsaflejringer, hvor stenmaterialet ikke overstiger størrelser, der kan transporteres af det strømmende vand og oftest vil være opbygget af vekslende lag af sand og grus. Af boringer langs Bregninge å ses, at hedesletten hviler på moræne, der overlejrer ældre smeltevandsdannelser. Disse ligger på den prækvartære undergrund, som i denne del af landet dannes af det plastiske ler fra ældre tertiær (Varv 1965, 3). Følger man Bregninge å mod nordvest (denne er udformet af de sidste smeltevandsstrømme ud mod Saltbækvig) vil det ses, blandt andet i grusgravene ved Kaldred gård, at størstemålet for hedeslettens sten er aftagende. Hedesletten dækkes i Saltbækvig-området af Stenalderhavets aflejringer. Mellem disse og hedeslettensandet findes tørv, som dannedes i den fastlandsperiode, der fulgte efter istiden. Vandstanden i Saltbækvig er i dag sænket ved udpumpning og dæmningsbyggeri støttet til de marine forlandsdannelser, St. og L. Vrøj, der stabiliseredes ved områdets hævnning efter litorinatid. Stenalderhavet har også dækket og aflejret sedimenter på morænelersterrænet mellem Kalundborg fjord og landevejen Rørby - Kærby. Nord herfor i den nu opgivne grusgrav i Keld-

Hellesklint har bevaret sin profil fra dengang Th. Lundbye tegnede den i 1847, dette betinges af, at de dislocerede jordlag i de kystnære partier opbygges af moræne.

bjerg, findes en nord-syd løbende væg med morænegrus i syd, smeltevandsgrus i nord over sand, der hviler på stenfrit ler. Heraf kan sluttes, at smeltevand er strømmet i nordlig retning fra en syd for liggende isrand. Dette minder om forholdene i Hotaco's grav, blot har man her ingen mulighed for at følge smeltevandsdannelserne over et længere stræk, hvilket formentlig skyldes, at det omliggende terræn har været dækket af dødis, og at afstrømningen i sit videre forløb er foregået herover. Særlig tydelig ser man dette af fladbakken Stensbjerg, der med stejle sider rejser sig fra det omliggende morænelersterræn med sine vandretliggende sand- og gruslag. Bakkedraget, der så brat rejser sig nord for Kalundborg, kan følges helt ud til Røsnæs gård, ofte med de enkelte bakker langstrakt i samme retning som næsset. Syd for vejen fra Nyrup over Kongstrup til Ulstrup finder man sandbakker, der nu i vid udstrækning udstykkes til sommerhusgrunde. Der er i dette område ved boringer (i årene omkring 1940) fundet flere højtliggende forkomster af plastisk ler, op til 25 meter tykke. Langs stranden, neden for fabrikken i Kongstrup, som brænder det plastiske ler til isolationsmateriale ("Leca klinker"), ligger de fra gammel tid kendte udskri-

Alfred Klindt - 1. juli dag 47

Fra DANSKE LANDSKABSTEGNINGER
af J.Th.Lundbye og hans samtid.

Stensbjerg set fra vest over det flade morænelersterræn.

dende kystklinter. Udskridningen sker, når det plastiske ler efter udtørring og dermed følgende opsprækning igen modtager væde, som trænger ind via sprækkerne. Leret bliver da overordentlig blødt. Tyngden af overliggende jordmasser sætter glidningsprocessen igang. Men langs kysten er en livlig skiften mellem moræneler, smeltevandssand og plastisk ler. Denne betinger strækningens store formrigdom. Således ved Timeglasklinter, hvor moræneler hvilende på smeltevandssand på begge sider flankeres af terrasseformede udskridninger. Sådanne jordbevægelser vil ofte tilsløre, at det tertiære ler er skudt op sammen med det overliggende moræneler og smeltevandssand. Dette ses i gravene inde i land, hvor man henter leret til fabrikken i Kongstrup. Vi kan se på et profil fra en grav sydvest for Ulstrup nord for det marine forland Slettenshage. Ældste lag i lagserien er ler med talrige askelag, der også findes andre steder i Danmark ved basis af eocæn. Derover følger det plastiske ler (røsnæsler) der her fremtræder i brune, teglstensrøde og grå farver. De eocæne lersedimenter overlejres af en moræne, hvori partier af plastisk ler er indgået. Over denne findes moræne med fossilførende, marint ler fra Eem-interglacialet. Disse moræner dækkes af smeltevandssand, der er yngste lag i flagen og sammen med askelagene ved basis viser foldninger som er opstået under flagens opskydning. Foldningernes længdeakse udvikler sig vinkelret på trykretningen. Da denne foldningslængdeakse løber øst-vest ses det, at det er disse lag bakkeorienteringen hører sammen med. Opskydningen ses at være sket foran isranden, da bakkedragene krones af sandlag fra smeltevandsudstrømning foran isranden, uden den moræne som en overskridende gletscher ved sin afsmeltning ville have

Ovenfor kystklinten ved Snogekjærgård ser man fra Listrup bakke mod sydvest at landskabs-morfologien afspejler istrykretningen. Vekslende jordarter træder frem i overfladen røbende de dislocerede jordlag. Således ses som lyse partier smeltevandssand, mørkere stenede strøge af moræne og i forgrunden det røde plastiske ler.

afsat. Langs kysten mod vest fra Slettenshage præges klinten af moræneler. Denne indgår ved Hellesklint med smeltevandssand i stærkt forstyrrede lag. Dette parti hører til et af kystens smukkeste og er kendt fra Th. Lundbyes tegning 1847. Ved stranden neden for Snogekjærgård er man på den lokalitet, hvor askelag for første gang fandtes på Røsnæs. Profilet er stadig tilgængeligt, dog må man være udrustet med en spade for at fjerne den vegetationsdækkede rasflade. Men som resultat af undersøgelser fra den gang lagene var blottede, ved vi, at det er den samme serie askelag, som senere fandtes sydvest for Ulstrup, og at de som disse er foldet - men med en længdeakse løbende sydvest-nordøst. Denne ændring afspejler sig dog smukt i baglandets bakkeforløb vest for Snogekjærgård, der over flere rygge stiger mod Rullehøj. Denne høj er en vestlig udløber af næssets højeste parti, der fra Listrup bakke strækker sig mod Bjørnstrup by i øst med nyligt åbnede grave i plastisk ler, der viser, at også de højeste dele af halvøen opbygges af de fra prækvartæret opskudte flager.

Kaj Strand Petersen

